

rökország tervgazdálkodásra rendezkedett be, és követte a Szovjetunió példáját és módszereit az iparosodás területén is, bár a bolsevizmust nem tette magáévá. Európa perifériájának megvédése érdekében a bolsevikok és törökök képesek voltak az együttműködésre a kommunizmus és a nacionalizmus között nyilvánvalóan létező ideológiai különbségek ellenére is.

A nagy gazdasági világválság Európa-szerte változásokat hozott a gazdaságpolitikában, de az állami beavatkozás mértéke a keleti végeken extrém mértéket öltött. A szovjet-török párbeszéd, ugyanakkor nem pusztán a gazdaság területére korlátozódott. A két állam nyugatellenessége kulturális téren is összefonódásokhoz vezetett. Filmrendezők és más művészek tettek kölcsönös látogatásokat, illetve Kemal Atatürk kérésére tudósok érkeztek Moszkvából Törökországba.

A Szovjetunió és Törökország gazdasági és kulturális együttműködése egészen a második világháború kirobbanásáig tartott. Mivel a két ország a világháborút megelőzően már ellenkező álláspontot képviselt az európai politikai helyzet megítélésének kérdésében, a korábbi jó viszony hamar romlásnak indult, s a háborút követően egyenesen ellenségessé vált.

Juhász Gergely Ákos

KISEBBSÉGEK NYELVHASZNÁLATA

Kassa városközösségének többnyelvűsége 1900 körül

Brandt, Juliane: Mehrsprachigkeit – ein Weg, verkehrsfähig zu sein. Die Stadtbevölkerung von Kaschau/Kassa/Košice und ihre Sprachen um 1900. = Spiegelungen. 8. Jg. 2013. No. 1. 52-67. p.

A magyarországi múltú történelmi város 2013-ban az „Európa kulturális fővárosa” tisztét tölti be, ennek köszönhetően megkülönböztetett figyelem fordul jelene, múltja felé. A müncheni Institut für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas munkatársa, aki hasonló összefüggésben megemlékezett korábban Pécsről is, történeti nyelvészeti tanulmánnyal kapcsolódik az eseményhez. A magyar történeti viszonyokat tekintve jól tájékozott J. Brandt az 1900. és 1910. évi magyar népszámlálási eredmények statisztikai tábláit vizsgálja. Különös tekintettel a vallásfelekezetre, valamint foglalkozási ágakra kivetített adatok melléktábláit veszi szemügyre. Kiindulásul felhívja a figyelmet a városból elszármazott, német gyökerű Márai Sándor: „Egy polgár vallomásai” (1934) ez időszakra vonatkozó környezetrajzára, amely kitér a nyelvészeti kérdésekre. Egyben pedig egy korábbi állapot viszonyító szemléltetéseképp feleleveníti Johann Plath kassai jogakadémiai tanár 1860-ban közzétett 'Kassai krónikájának' ilyen vonatkozású közléseit. J. Plath tudni vélte: a város akkori (1850 körüli) lakosainak kb. a fele magyarul, németül és szlovákul egyaránt beszél, illetve hogy egynyelvű lakosokat inkább a magyar elem majdnem kétszeresét (!) kitevő szlovákok között lehet találni. Márai emlékezetében hasonló él a magyar éra végéről: a magyar és a (szepességi) német származású polgárok gyakran könnyedén váltottak egymás nyelvére, egyelőre csak az anyanyelvén beszélt a szlovákság frissen beköltöző része, stb.

A vizsgálódás egyik iránya: a felekezeti számok 1900-1910 közötti változásai. Az alapvető változás ugyan – egy ca. 10%-os abszolút

lakosságnövekedésen belül (kerekítve, 40.000-ról 44.000-re) –: a már 1900-ban erős magyar anyanyelvű többség emelkedése 26.000-ról bő 33.000-re (64,82, ill. 75,43%). A magyar-szlovák arány J. Plath adataihoz képest itt már a teljes ellentétébe fordult. E növekedés felekezeti összetevőit tekintve viszont azt látjuk: döntően a magyar katolikusság úgy profitált belőle (39,26, ill. 46,26%), méghozzá olyképpen, hogy körülbelül ugyanannyival esett a szlovák és a német összetevő (17,93- és 4,94-ről 11,83- és 3,35%-ra). Azaz tíz év asszimilációs többletről van szó, ami cáfolhatatlanul árulkodik arról: a népszámlálások során vallott magyar nyelvűség ténye szükségképpen miféle és milyen széles egyéb nyelviséggel kapcsolódik egybe. Más szóval: a növekvő magyar nyelvű többség Kassán elsősorban a magyarosodó vagy immár az elsajátított magyar nyelvét kihansúlyozó szlovákságból és németségből, a soknemzetiségű régióból jön. Ez a magyarosodás a maga folyamatában (két-három nemzedéken belül legalábbis) önmagában többnyelvű hányadot képez. Egyébként eléggé megengedő volt maga a kérdezmód is: körülírva a „legszívesebben beszélt” nyelv felől érdeklődött, amire akár kényelmetlen is lett volna nem a „magyar”-ral válaszolni. Nagyságrenddel kisebb volumenű, de valós magyar-többnyelvű növekedést produkált nyilvánvalóan a görögkatolikus (szlovák, ruszin) elem nyelvi beolvadása is, vagy akár az izraelitáé. Már az 1910. évi 4,37% magyar nyelvű görögkatolikus adat csak más nyelvi eredetet takarhat. Ha 1910-ben másfél %-os etnikai magyarságot felölelő református többlet is mutatkozik a városban (mostmár mintegy 3.600 hívő), úgy – e felekezet kifejezett magyar etnikai kötődését ismerve – e létszámkör viszont éppen nem többnyelvű. A többnyelvű réteg önmagában alkalmas arra, hogy hivatalos felmérések során az államszuverenitás hivatalos-nemzeti nyelvisége irányába helyezkedjék. Ez a hajlékonyság jól láthatóvá vált 1910-hez képest az 1920/1938 státuszváltásai során mért szlovák, illetve magyar nyelvi-etnikai fölény cserélődésében (75 / 15-ről 20 / 60 –ra és vissza, nyilvánvalóan nem döntően a ki- és beköltözésekből eredő változások).

Csak 1910-ből van először adatfelvétel arról, hogy magyar nyelvű körben mekkora a más nyelvet is beszélő létszám, és fordítva: a „nem magyar” nyelvűek közül mennyien használják azért a magyart is. A „nem magyar” dimenziót illetően, sajnos, nincs egyedi nyelvi bontás, de a két

számadat így is beszédes, és tudjuk jól, hogy nagyjából a szlovák, kisebbséget pedig főképp a német tényezőről van szó. A 33.350 magyar anyanyelvű lakos közel 44%-ban nem vállalt más nyelvet, következésképp a felénél valamivel több ténylegesen többnyelvű volt. A 10.861 más nyelvű körből viszont közel 60 % vallotta, hogy a magyarral elboldogul. Férfiaknál, legalább magyar nyelvű részről a vonatkozó érték jóval magasabb (66,5%), ám ez az összefüggés átvezet a foglalkozási területre. Itt a foglalkozás szerinti – a városi társadalmi rétegződést is tükröző – arányok hűen követik az adott milió nyelvi kontaktusigényét a házi cseléd-től a banktisztviselőig – a 20- vagy 30-tól egészen a 90%-ig.

Messzemenő érdekességgel bír a többnyelvű tényező nélkül is a foglalkozások anyanyelviség szerinti megoszlása (1910-ben). A számadatok a német anyanyelvű egyének relatív arányú fölényét jelzik az iparos, kereskedő és üzleti szektorban, a „menedzser”-típusú vezető állásokban, művelődési és tudományos területeken, a magyarokét a közigazgatásban, a jogalkalmazásban, a közszolgálatban, valamint „szabad” foglalkozási körökben (alapvetően ki, mire „szakosodott” már évszázadok óta), a társadalmilag még csak felzárkózóban lévő szlovákokét az alkalmi, illetve segédmunka jellegű tevékenységeknél. A részletek természetesen konkrét arányszámok tükrében jelennek meg. A szerző jelzi, hogy e tematikának a továbbiakban külön publikációt is kíván szentelni.

Komáromi Sándor